

CZAS PRACY A OBOWIĄZKI NAUCZYCIELI, W TYM GODZINY DOSTĘPNOŚCI

Czas pracy nauczycieli od lat budzi wiele emocji i sporo niezrozumienia. Jest to efektem różnego podejścia i niejednokrotnie nadinterpretowania faktów dotyczących tego bardzo istotnego zagadnienia. Należy jednak zauważyć, że zagadnienie czasu pracy nauczycieli w Polsce regulowane jest przez stosowne przepisy prawa.

JAN LEWANDOWSKI

Konsultant ds. kadry kierowniczej, ewaluacji, prawa oświatowego, awansu zawodowego. Kierownik filii DODN w Legnicy. Szkoleniowiec – edukator, wykładowca akademicki, pisze pracę doktorską z zakresu zarządzania szkołą.

Zgodnie z obowiązującymi przepisami prawnymi mianem czasu pracy określany jest taki czas, w którym pracownik pozostaje w dyspozycji pracodawcy w zakładzie pracy lub w innym miejscu wyznaczonym do wykonywania pracy (zgodnie z zapisami art. 128 Kodeksu pracy). Zatem czasem pracy jest nie tylko czas fizycznego, efektywnego wykonywania pracy, ale również czas nieświadczenia pracy, jeżeli pracownik pozostaje w dyspozycji pracodawcy w zakładzie pracy lub w innym miejscu wyznaczonym do wykonywania pracy. W przypadku nauczycieli w odniesieniu do przedmiotowego zagadnienia stosuje się przepisy usankcjonowane w szczególności przez ustawę Karta Nauczyciela.

W kontekście wysokości samego pensum dydaktycznego art. 42 ust. 3 Karty Nauczyciela stanowi, że tygodniowy obowiązkowy wymiar godzin zajęć dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych prowadzonych bezpośrednio z uczniami lub wychowankami albo na ich rzecz przez nauczycieli zatrudnionych w pełnym wymiarze zajęć ustalany jest, z zastrzeżeniem ust. 2a i 4a, według określonych norm (tabela 1).

Okazuje się również, że wymiar ten może być też ustalony inaczej, gdyż ust. 2a zakłada, że nauczyciel, na swój wniosek złożony na piśmie do dyrektora szkoły przed rozpoczęciem zajęć w danym roku szkolnym,

może realizować zajęcia dydaktyczne, wychowawcze i opiekuńcze w wymiarze określonym w ust. 4a. Dyrektor szkoły może wyrazić zgodę na realizację zajęć w danym roku szkolnym w ustalonym z nauczycielem wymiarze określonym w ust. 4a tylko wówczas, jeżeli taka możliwość wynika z zatwierdzonego przez organ prowadzący szkołę arkusza organizacyjnego szkoły. Natomiast w ust. 4a jest zapisane, że zajęcia dydaktyczne, opiekuńcze i wychowawcze mogą być realizowane w wymiarze od 19 do 27 godzin przez nauczycieli, o których mowa w ww. tabeli w rubryce: stanowisko – typ (rodzaj) szkoły pozycja 3 i 7. Tak ustalony wymiar czasu pracy uznaje się, w zakresie uprawnień pracowniczych, za pracę wykonywaną w pełnym wymiarze zajęć. Jest jednak jedno bardzo istotne zastrzeżenie. Otóż nauczyciel, który realizuje tygodniowy obowiązkowy wymiar zajęć zgodnie z ust. 4a, nie może mieć przydzielonych godzin ponadwymiarowych, z wyjątkiem godzin doraźnych zastępstw. I dalej, nauczyciel, który realizuje tygodniowy obowiązkowy wymiar zajęć zgodnie z ust. 3 i dla którego ustalony plan zajęć w pewnych okresach roku szkolnego nie wyczerpuje obowiązującego tego nauczyciela tygodniowego wymiaru godzin zajęć dydaktycznych, powinien nauczać odpowiednio większą liczbę godzin w innych okresach danego roku szkolnego. Praca wykonywana zgodnie z tak ustalonym planem zajęć nie jest pracą w godzinach ponadwymiarowych. Ponadto nauczycielom realizującym w ramach stosunku pracy obowiązki określone dla stanowisk o różnym tygodniowym obowiązkowym wymiarze godzin zajęć tygodniowy obowiązkowy wymiar godzin zajęć ustala

się jako iloraz łącznej liczby realizowanych godzin i sumy części etatów realizowanych w ramach poszczególnych tygodniowych wymiarów godzin zajęć, przy czym wynik zaokrągla się do pełnych godzin w ten sposób, że czas zajęć do pół godziny pomija się, a powyżej pół godziny liczy się za pełną godzinę. Godziny wyliczone ponad ten wymiar stanowią godziny ponadwymiarowe.

Należy zatem pamiętać, że tzw. pensum dydaktyczne jest tylko częścią całkowitego czasu pracy, ale nie obejmuje wszystkich obowiązków nauczyciela, jakie ma on do wykonania w ramach swojego etatu oraz ustalonego wynagrodzenia. W praktyce nauczyciele

muszą poświęcać czas także na przygotowanie zajęć i do zajęć, prowadzenie egzaminów, ocenianie prac, spotkania z rodzicami i inne aktywności związane z ich zawodem. Czas pracy może obejmować również czas przeznaczony na prace administracyjne, spotkania z nauczycielami, samokształcenie czy udział w radach pedagogicznych oraz inne zajęcia i czynności wynikające z zadań statutowych szkoły, ale nie powinny one wykraczać poza rodzaj pracy określony umową o pracę. O wymiarze zajęć i o tym, jakie zajęcia będą realizowane, decyduje zawsze dyrektor szkoły, biorąc pod uwagę zarówno potrzeby szkoły, jak i zainteresowania uczniów.

Tabela 1. Normy tygodniowego obowiązkowego wymiaru godzin zajęć dydaktycznych

Lp.	Stanowisko – typ (rodzaj) szkoły	Tygodniowa liczba godzin obowiązkowego wymiaru zajęć dydaktycznych, wychowawczych, opiekuńczych
1	Nauczyciele przedszkoli, z wyjątkiem nauczycieli pracujących z grupami dzieci 6-letnich	25
2	Nauczyciele przedszkoli i innych placówek przedszkolnych pracujący z grupami dzieci 6-letnich	22
3	Nauczyciele: przedszkoli specjalnych, szkół podstawowych, szkół specjalnych, liceów ogólnokształcących, przedmiotów z zakresu kształcenia ogólnego i teoretycznych przedmiotów zawodowych w szkołach prowadzących kształcenie zawodowe, w tym w szkołach specjalnych i szkolenia rzemieślnicze w okręgowych ośrodkach wychowawczych, schroniskach dla nieletnich oraz zakładach poprawczych, teoretycznych przedmiotów zawodowych na kwalifikacyjnych kursach zawodowych, przedmiotów artystycznych i ogólnokształcących w szkołach artystycznych	18
4	Wychowawcy świetlic szkolnych i półinternatów (z wyjątkiem wychowawców świetlic szkół specjalnych), świetlic i klubów środowiskowych, w tym: profilaktyczno-wychowawczych i terapeutycznych, wychowawcy młodzieżowych ośrodków socjoterapii	26
5	Wychowawcy internatów, burs, ogrodów jordanowskich, świetlic dworcowych, stałych szkolnych schronisk młodzieżowych	30
6	Wychowawcy:	
	a) w zakładach opiekuńczo-leczniczych dla dzieci	26
	b) w domach wczasów dziecięcych	26
	– w tym na zajęcia dydaktyczne	10
	c) w specjalnych ośrodkach szkolno-wychowawczych, okręgowych ośrodkach wychowawczych, zakładach poprawczych, schroniskach dla nieletnich, świetlicach szkół specjalnych, młodzieżowych ośrodkach wychowawczych, zespołach pozalekcyjnych zajęć wychowawczych zorganizowanych w podmiotach leczniczych	24
7	Nauczyciele pałaców młodzieży, młodzieżowych domów kultury, ognisk pracy pozaszkolnej, pozaszkolnych placówek specjalistycznych, międzyszkolnych ośrodków sportowych	18
8	Nauczyciele bibliotekarze bibliotek szkolnych	30
9	Nauczyciele poradni psychologiczno-pedagogicznych	20
10	Nauczyciele posiadający kwalifikacje z zakresu pedagogiki specjalnej zatrudniani dodatkowo w celu współorganizowania kształcenia integracyjnego oraz współorganizowania kształcenia uczniów niepełnosprawnych, niedostosowanych społecznie oraz zagrożonych niedostosowaniem społecznym	20

Typowe zadania statutowe szkoły mogą natomiast obejmować takie zadania jak m.in.:

- udział w zebraniach rady pedagogicznej,
- zebrania i spotkania z rodzicami,
- opiekę nad uczniami w czasie przerw międzylekcyjnych, wyjść i wycieczek,
- zajęcia realizujące zainteresowania uczniów,
- zajęcia artystyczne, sportowe, rekreacyjne,
- wykonywanie zadań z zakresu współpracy szkoły z zewnętrznymi podmiotami i instytucjami,
- pełnienie powierzonej funkcji, np. dyrektora, wicedyrektora, wychowawcy klasy, mentora (opiekuna stażu) itp.,
- prowadzenie dokumentacji przebiegu nauczania, wychowania i opieki,
- opracowywanie programów nauczania lub pomocy dydaktycznych,
- inne zadania wymienione w statucie danej szkoły.

Zadania i obowiązki nauczyciela

Powyższe kwestie są dosyć precyzyjnie określone w art. 42 Karty Nauczyciela, który stanowi, że:

1. Czas pracy nauczyciela zatrudnionego w pełnym wymiarze zajęć nie może przekraczać 40 godzin na tydzień.

2. W ramach czasu pracy, o którym mowa w ust. 1, oraz ustalonego wynagrodzenia nauczyciel obowiązany jest realizować:

- zajęcia dydaktyczne, wychowawcze i opiekuńcze, prowadzone bezpośrednio z uczniami lub wychowankami albo na ich rzecz, w wymiarze określonym w ust. 3 lub ustalonym na podstawie ust. 4a albo ust. 7;
- inne zajęcia i czynności wynikające z zadań statutowych szkoły, w tym zajęcia opiekuńcze i wychowawcze uwzględniające potrzeby i zainteresowania uczniów;
- zajęcia i czynności związane z przygotowaniem się do zajęć, samokształceniem i doskonaleniem zawodowym [...].

2b. W ramach:

- zajęć, o których mowa w ust. 2 pkt 1, nauczyciel jest obowiązany uczestniczyć w przeprowadzaniu części ustnej egzaminu maturalnego;
- innych zajęć i czynności wynikających z zadań statutowych szkoły, o których mowa w ust. 2 pkt 2, nauczyciel jest obowiązany uczestniczyć w przeprowadzaniu odpowiednio: egzaminu ósmoklasisty, egzaminu zawodowego, egzaminu potwierdzającego kwalifikacje zawodowe, egzaminu potwierdzającego kwalifikacje

w zawodzie i egzaminu maturalnego – z wyjątkiem części ustnej.

2c. Nauczyciel prowadzi zajęcia na kwalifikacyjnych kursach zawodowych w ramach zajęć, o których mowa w ust. 2 pkt 1.

2d. W ramach zajęć i czynności, o których mowa w ust. 2 pkt 2, nauczyciel nie prowadzi zajęć świetlicowych oraz zajęć z zakresu pomocy psychologiczno-pedagogicznej.

2e. Nauczyciele teoretycznych przedmiotów zawodowych i nauczyciele praktycznej nauki zawodu zatrudnieni w szkołach prowadzących kształcenie zawodowe odbywają szkolenia branżowe w ramach zajęć, o których mowa w ust. 2 pkt 3.

Zadania podstawowe i dodatkowe

W ramach czasu pracy i ustalonego wynagrodzenia nauczyciele realizują szereg podstawowych zadań oraz tzw. zadania dodatkowe. Do **zadań podstawowych** można zaliczyć:

Zadania dydaktyczne:

- **przeprowadzanie lekcji i zajęć edukacyjnych** zgodnie z programem nauczania,
- **przygotowywanie lekcji:** opracowywanie planów lekcji, materiałów dydaktycznych, wybór metod nauczania,
- **ocena postępów uczniów:** przygotowywanie i sprawdzanie prac uczniów (testów, prac domowych, projektów), ocenianie i udzielanie informacji zwrotnej,
- **prowadzenie dokumentacji:** wpisywanie ocen, prowadzenie dziennika lekcyjnego, sporządzanie raportów o postępach uczniów;

Zadania wychowawcze:

- **opieka nad uczniami** w czasie lekcji oraz innych form zajęć organizowanych przez szkołę,
- **pomoc w rozwiązywaniu problemów wychowawczych:** reagowanie na trudności emocjonalne, społeczne czy edukacyjne uczniów,
- **udział w wychowawczych działaniach szkoły,** np. w organizowaniu spotkań z rodzicami, pracy z pedagogiem szkolnym, organizowaniu klasowych wydarzeń;

Zadania organizacyjne:

- udział w radach pedagogicznych oraz innych spotkaniach organizacyjnych,

- **planowanie i organizowanie wydarzeń szkolnych**, np. wycieczek, konkursów, obchodów świąt szkolnych, wystaw,
- **współpraca z innymi nauczycielami** w ramach zespołów przedmiotowych i wychowawczych,
- **udział w szkoleniu zawodowym** i doskonaleniu kwalifikacji;

Zadania administracyjne:

- **prowadzenie wymaganej dokumentacji**: np. dzienników, raportów, protokołów zebrań,
- **sprawozdawczość**: przygotowywanie dokumentów wymaganych przez dyrekcję szkoły.

Oprócz podstawowych zadań, nauczyciele mogą być także zobowiązani do realizacji tzw. **zadań dodatkowych**. Obejmują one szereg działań związanych z wychowaniem, opieką, organizowaniem życia szkoły oraz współpracą z rodzicami i innymi instytucjami.

Zadania wychowawcze i opiekuńcze:

- **Opieka nad uczniami**. Nauczyciel pełni funkcje wychowawcze i opiekuńcze w czasie lekcji, na przerwach, podczas wycieczek, imprez szkolnych i innych zajęć. Obejmuje to również dbanie o bezpieczeństwo uczniów i interweniowanie w przypadku sytuacji kryzysowych.
- **Zajęcia wychowawcze**. Nauczyciel może prowadzić różnorodne zajęcia wychowawcze, w tym spotkania o tematyce społecznej, emocjonalnej, zdrowotnej, a także pomagające w integracji klasy.
- **Rozwiązywanie problemów wychowawczych**. Nauczyciel często jest pierwszym punktem kontaktu, gdy uczniowie mają problemy wychowawcze, emocjonalne lub trudności w nauce. Może prowadzić rozmowy indywidualne, współpracować z pedagogiem szkolnym, psychologiem czy rodzicami w celu rozwiązania problemów.

Współpraca z rodzicami:

- Zebrania z rodzicami. Nauczyciel jest zobowiązany do organizowania spotkań z rodzicami uczniów w celu omówienia postępów w nauce, trudności wychowawczych, a także planów dotyczących dalszego rozwoju edukacyjnego uczniów.
- Indywidualne konsultacje. W ramach pracy nauczyciel powinien być dostępny dla rodziców w celu omówienia wyników w nauce lub rozwiązywania problemów ucznia.
- Współpraca z rodzicami w zakresie wychowania. Nauczyciel może inicjować działania mające na celu poprawę sytuacji wychowawczej ucznia, np. poprzez włączenie rodziców w działania w szkole, wspólne rozwiązywanie problemów.

Zadania związane z organizowaniem życia szkoły:

- Przygotowanie i nadzorowanie imprez szkolnych. Nauczyciele często organizują lub współorganizują różne wydarzenia, takie jak: akademie, wystawy, konkursy, wycieczki, obchody świąt czy imprezy integracyjne. Często pełnią także funkcję opiekunów w czasie tych wydarzeń.
- Nadzór nad uczniami podczas przerw. W ramach swoich obowiązków nauczyciel może być odpowiedzialny za nadzór nad uczniami w czasie przerw między lekcjami.
- Organizacja wycieczek i wyjazdów edukacyjnych. Nauczyciel często pełni funkcję organizatora lub opiekuna wycieczek, wyjazdów edukacyjnych, obozów, co wiąże się z dodatkowymi obowiązkami, takimi jak: przygotowanie programu, logistyka, zabezpieczenie zdrowia i bezpieczeństwa uczniów.

Udział w radach pedagogicznych i zespołach nauczycielskich:

- Rady pedagogiczne. Nauczyciele uczestniczą w posiedzeniach rad pedagogicznych, które odbywają się kilka razy w roku. Omawiają tam kwestie związane z organizacją szkoły, wynikami uczniów, programami nauczania oraz różnymi problemami pedagogicznymi i organizacyjnymi.
- Zespoły przedmiotowe i wychowawcze. W ramach pracy nauczyciele współpracują z innymi nauczycielami przedmiotowymi oraz

wychowawcami, dzieląc się doświadczeniami, analizując wyniki uczniów, planując działalność szkoły i zajęcia pozalekcyjne.

Doskonalenie zawodowe:

- Udział w szkoleniach i kursach. Nauczyciele mają obowiązek ciągłego podnoszenia swoich kwalifikacji zawodowych, co wiąże się z udziałem w kursach, warsztatach, konferencjach pedagogicznych. Często uczestniczą także w szkoleniach związanych z nowymi metodami nauczania, technologią, psychologią, wychowaniem.
- Praca twórcza i badawcza. Nauczyciele angażują się także w różne formy działalności twórczej, np. prowadzenie badań pedagogicznych, tworzenie materiałów edukacyjnych, przygotowywanie publikacji naukowych czy metodologicznych.

Zadania administracyjne:

- Prowadzenie dokumentacji szkolnej. Nauczyciele są odpowiedzialni za dokładne prowadzenie dokumentacji dotyczącej uczniów: dzienników lekcyjnych, arkuszy ocen, sprawozdań. Dokumentacja ta jest podstawą do oceny pracy nauczyciela oraz postępów ucznia.
- Sprawozdawczość. W ramach obowiązków nauczyciele muszą przygotowywać sprawozdania, raporty i analizy związane z wynikami nauczania, realizacją programu nauczania, a także z działalnością wychowawczą i opiekuńczą.

Zadania związane z dodatkowymi formami pracy z uczniami:

- Zajęcia pozalekcyjne. Nauczyciel może prowadzić zajęcia pozalekcyjne, takie jak: koła zainteresowań, dodatkowe lekcje z przedmiotów, które wymagają dodatkowej uwagi uczniów, pomoc w nauce.
- Przygotowanie uczniów do konkursów i olimpiad. Nauczyciele mogą być odpowiedzialni za przygotowanie uczniów do udziału w różnych konkursach, olimpiadach przedmiotowych, zawodach artystycznych i sportowych.
- Indywidualna pomoc uczniom. Nauczyciele organizują spotkania z uczniami, którzy mają trudności w nauce lub potrzebują dodatkowej pomocy w zakresie danego przedmiotu.

Organizacja godzin dostępności to obowiązek organizacyjny dyrektora szkoły. Należy jednak zaznaczyć, że godzin dostępności w takim rozumieniu nie muszą realizować nauczyciele szkół, przedszkoli i placówek publicznych niesamorządowych, i niepublicznych.

Praca w zespole nauczycieli:

- Współpraca z innymi nauczycielami. W ramach zespołu nauczycielskiego nauczyciele współpracują, omawiają wyniki uczniów, koordynują wspólne projekty oraz planują działalność edukacyjną szkoły.

Czas pracy nauczyciela

Z uwagi na to, że nauczyciela zatrudnionego w pełnym wymiarze zajęć obowiązuje 5-dniowy tydzień pracy, to w szkołach, w których praca odbywa się we wszystkie dni tygodnia, należy nauczycielowi zapewnić co najmniej raz na dwa tygodnie dwa kolejne dni wolne od pracy, a jeden z nich powinien przypadać w niedzielę. Nie dotyczy to jednak nauczyciela pracującego w systemie kształcenia zaocznego (w takim systemie kształcenia zajęcia odbywają się w soboty i niedziele). Za realizację zajęć dydaktycznych, wychowawczych lub opiekuńczych w dniu wolnym od pracy nauczyciel otrzymuje inny dzień wolny, a w szczególnie uzasadnionych przypadkach otrzymuje wynagrodzenie. W sprawie wysokości tego wynagrodzenia przepis art. 42c ust. 3 odsyła do ogólnych warunków przyznawania dodatków do wynagrodzenia zasadniczego oraz wynagradzania za pracę w dniu wolnym od pracy określonych w rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 31 stycznia 2005 r. w sprawie wysokości minimalnych stawek wynagrodzenia zasadniczego nauczycieli³. Przepis §10 tego rozporządzenia stanowi, że za każdą godzinę pracy w przedstawionych okolicznościach należy wypłacić nauczycielowi wynagrodzenie jak za pracę w godzinach ponadwymiarowych. W przepisie art. 42c ust. 4 Karty Nauczyciela również w szczególny sposób potraktowana została praca nauczyciela w święto przypadające poza dwoma dniami w tygodniu wolnymi od pracy. Za pracę w tym dniu, jeżeli nie zostanie udzielony inny dzień wolny od pracy, nauczyciel otrzymuje za każdą godzinę wynagrodzenie jak za pracę w godzinach ponadwymiarowych, ze 100% dodatkiem. Odnosząc się do udzielenia dnia wolnego w zamian za pracę w dniu wolnym od pracy, należy zaznaczyć, że skoro jedynym okresem rozliczeniowym czasu pracy nauczyciela jest tydzień, w którym nauczyciel pracuje 5 dni, to oczywiście jest stwierdzenie, iż udzielenie nauczycielowi dnia wolnego powinno nastąpić w tym tygodniu, w którym miała miejsce praca w dniu wolnym. W innym przypadku

Godziny dostępności przeznaczane są wyłącznie na konsultacje dla uczniów lub ich rodziców. Dlatego właśnie, z uwagi na różne przeznaczenie oraz odmienne uregulowanie w Karcie Nauczyciela, nie ma możliwości zamiennej realizacji przez nauczycieli godzin dostępności oraz godzin doraźnych zastępstw.

nauczyciel w jednym tygodniu będzie pracował 6 dni, a w innym tygodniu 4 dni i będzie to zdecydowanie sprzeczne z zapisami zawartymi w art. 42c ust. 1 Karty Nauczyciela.

Zagadnienie pracy nauczycieli w godzinach nadliczbowych jest problemem wywołującym dużo nieporozumień. Jednak Karta Nauczyciela ustaliła jednoznacznie pojęcie godzin ponadwymiarowych. Otóż zgodnie z przepisem art. 35 ust. 2 Karty Nauczyciela przez godzinę ponadwymiarową należy rozumieć przydzieloną nauczycielowi godzinę zajęć dydaktycznych, wychowawczych lub opiekuńczych powyżej tygodniowego obowiązkowego wymiaru godzin zajęć dydaktycznych,

wychowawczych lub opiekuńczych. Jednak godziny ponadwymiarowe mogą być przydzielone nauczycielowi zgodnie z posiadaną specjalizacją i kwalifikacjami, wyłącznie w przypadkach szczególnych, wynikających z konieczności realizacji programu nauczania. Z powyższego wynika, że godziny ponadwymiarowe nie mogą być przydzielone nauczycielowi, który nie realizuje pełnego pensum. Dlatego właśnie z godzinami ponadwymiarowymi mamy do czynienia dopiero wówczas, gdy zostały one uwzględnione w arkuszu organizacyjnym szkoły/placówki oświatowej zatwierdzonym przez organ prowadzący. Wynika to z przepisów art. 110 ust. 1 i ust. 3 ustawy Prawo oświatowe stanowiących, że arkusz organizacji szkoły i przedszkola określa szczegółową organizację nauczania, wychowania i opieki w danym roku szkolnym i że arkusz jest zatwierdzany przez organ prowadzący, oraz z § 17 ust. 1 pkt 2, ust. 3 pkt 2, ust. 5 pkt 2 rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 28 lutego 2019 r. w sprawie szczegółowej organizacji publicznych szkół i publicznych przedszkoli⁴, które stanowią, że arkusze organizacji szkoły, przedszkola i szkoły podstawowej, w której zorganizowano oddział przedszkolny, określają imiona, nazwiska, stopnie awansu zawodowego i kwalifikacje poszczególnych nauczycieli oraz rodzaj prowadzonych przez nich zajęć i liczbę godzin tych zajęć. Zdecydowanie można stwierdzić, że jedną z najistotniejszych różnic pomiędzy godzinami ponadwymiarowymi a godzinami nadliczbowymi występującymi na gruncie Kodeksu pracy jest to, że godziny ponadwymiarowe istnieją tylko wtedy, gdy zostały zaplanowane, a godzin nadliczbowych planować nie wolno. Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 12 maja 2004 r.⁵ stwierdził:

„Praca w godzinach ponadwymiarowych nie stanowi uprawnienia nauczyciela, lecz jest jego obowiązkiem, jeżeli została zarządzona zgodnie z prawem. Zdjęcie z nauczyciela tego dodatkowego obowiązku przez nieprzydzielenie pracy w godzinach ponadwymiarowych nie może być uważane za pogorszenie warunków pracy”.

Ponadto należy jeszcze koniecznie wspomnieć o „szczególnych” rodzajach godzin, regulowanych przepisem art. 35a Karty Nauczyciela, a wyjątkowych z tego względu, że realizowanych w ramach programów finansowanych ze środków pochodzących z budżetu Unii Europejskiej. Godziny te nie są wliczane do pensum nauczycieli i nie są godzinami ponadwymiarowymi. Godziny tego rodzaju można przydzielić tylko za zgodą nauczyciela i są płatne tak samo jak godziny ponadwymiarowe. Zaznaczyć jednak należy, że nauczycielowi przysługuje wynagrodzenie wyłącznie za zrealizowane godziny ponadwymiarowe (czyli opłacane z dołu). Zwyczajowo w tygodniu, kiedy nauczyciel jest nieobecny w pracy, liczbę godzin ponadwymiarowych ustala się, pomniejszając pensum nauczyciela o jedną piątą tego wymiaru za każdy dzień usprawiedliwionej nieobecności w pracy. Szczegółowe warunki obliczania i wypłacania wynagrodzenia za godziny ponadwymiarowe w przypadku nauczycieli zatrudnionych w szkołach prowadzonych przez jednostki samorządu terytorialnego określa regulamin wynagrodzenia uchwalony przez organ stanowiący tej jednostki. Wynagrodzenie za godziny ponadwymiarowe wypłaca się „z dołu” według stawki osobistego zaszerogowania nauczyciela, z uwzględnieniem dodatku za warunki pracy. Jeżeli nauczyciel przebywa na zwolnieniu lekarskim, to wówczas co do zasady brak jest podstaw prawnych do wypłacenia wynagrodzenia za godziny ponadwymiarowe.

Podobnie jak w stosunku do godzin ponadwymiarowych, w obecnej rzeczywistości oświatowej ogromne kontrowersje wywołują tzw. „godziny czarnkowe”, czyli czas obowiązkowej dostępności nauczycieli w szkole. Godziny te są usankcjonowane zapisami art. 42 ust. 2f Karty Nauczyciela, które stanowią, że nauczyciel w czasie tych godzin pozostaje w szkole do dyspozycji ucznia albo jego rodziców. W trakcie tego czasu, odpowiednio do potrzeb, prowadzi konsultacje dla uczniów, wychowanków lub ich rodziców. Zasadą jest 1 godzina tygodniowo takich konsultacji, ale w przypadku nauczyciela zatrudnionego w wymiarze niższym niż 1/2 obowiązkowego wymiaru zajęć – w wymiarze 1 godziny w ciągu 2 tygodni. Ponieważ te zapisy nie uwzględniały wszystkich sytuacji, w jakich mogą znajdować się nauczyciele, do Karty Nauczyciela został dodany nowy art. 42 ust. 2g o następującej treści:

„2g. W przypadku nauczyciela, który w ramach stosunku pracy prowadzi:

- zajęcia dydaktyczne, wychowawcze lub opiekuńcze bezpośrednio z uczniami lub wychowankami albo na ich rzecz w wymiarze niższym niż 6 godzin tygodniowo lub
- wyłącznie zajęcia w formach pozaszkolnych lub zajęcia w szkole dla dorosłych, branżowej szkole II stopnia lub szkole policealnej, bez względu na wymiar zatrudnienia

– wymiar dostępności nauczyciela w szkole, o której mowa w ust. 2f, ustala dyrektor szkoły odpowiednio do potrzeb, z tym że wymiar ten nie może być wyższy od wymiaru określonego w ust. 2f, a dostępność nauczyciela w szkole oraz inne zajęcia i czynności realizowane przez niego w ramach stosunku pracy nie mogą przekroczyć maksymalnego tygodniowego wymiaru czasu pracy obowiązującego tego nauczyciela”.

Wprowadzone rozwiązanie wymagało większego uelastycznienia w stosunku do nauczycieli zatrudnionych w bardzo niskim wymiarze zajęć, w przypadku których dostępność mogłaby być realizowana w odpowiednio niższym wymiarze, w zależności od potrzeb. Dlatego zapisano, że w przypadku nauczyciela, który prowadzi zajęcia dydaktyczne, wychowawcze lub opiekuńcze bezpośrednio z uczniami lub wychowankami albo na ich rzecz w wymiarze niższym niż 6 godzin tygodniowo, wymiar dostępności nauczyciela w szkole ustalał dyrektor szkoły odpowiednio do potrzeb. Ustalając ten wymiar, dyrektor szkoły musi mieć jednak na uwadze, że nie może być on wyższy od wymiaru określonego w art. 42 ust. 2f ustawy Karta Nauczyciela, a dostępność nauczyciela w szkole oraz inne zajęcia i czynności realizowane przez nauczyciela w ramach stosunku pracy nie mogą przekraczać obowiązującego tego nauczyciela maksymalnego tygodniowego wymiaru czasu pracy. Prowadzenie konsultacji w ramach godzin dostępności to obecnie podstawowy obowiązek każdego nauczyciela. Za jego niewykonanie lub nienależyte wykonywanie nauczycielowi może grozić określona odpowiedzialność, dlatego realizacja godzin dostępności stanowi jeden z podstawowych obowiązków każdego nauczyciela zatrudnionego w szkole prowadzonej przez jednostkę samorządu terytorialnego lub organ administracji rządowej. Godziny takie realizuje się w ramach statutowych zadań szkoły, w związku z czym nie są one wliczane do pensum. Należy również zauważyć, że nie można ich wykorzystywać ani na zastępstwa doraźne, ani na stałe godziny lekcyjne. Nie można ich nawet wykorzystać

na stałe koła zainteresowań, ponieważ są one przeznaczone na konsultacje z uczniami i ich rodzicami. Organizacja godzin dostępności to już obowiązek organizacyjny dyrektora szkoły. Należy jednak zaznaczyć, że godzin dostępności w takim rozumieniu nie muszą realizować nauczyciele szkół, przedszkoli i placówek:

- publicznych niesamorządowych,
- niepublicznych.

Natomiast zdefiniowane wyżej godziny dostępności realizuje każdy nauczyciel bez względu na zajmowane stanowisko, a więc także m.in.:

- wychowawca świetlicy,
- nauczyciel bibliotekarz,
- tzw. nauczyciel wspomagający,
- pedagog,
- pedagog specjalny,
- psycholog,
- logopeda.

Oznacza to, że godziny te musi realizować także:

- dyrektor,
- wicedyrektor,
- inny nauczyciel pełniący funkcję kierowniczą, nawet w sytuacji gdy korzysta z całkowitego zwolnienia z obowiązku świadczenia zajęć.

Ponieważ konieczność doraźnego zastępstwa za nieobecnego nauczyciela może zaskoczyć dyrektora szkoły, gdyż konieczne jest wówczas zapewnienie opieki uczniom, dyrektor jest zobowiązany do podjęcia działań nadzwyczajnych (tzw. zarządzanie w sytuacjach kryzysowych). Może się przecież zdarzyć, że nauczyciel skierowany na doraźne zastępstwo miał w tym czasie zaplanowane inne zadania, np. godziny dostępności. Należy jednak zauważyć, że godzina doraźnego zastępstwa to godzina zajęć dydaktycznych, wychowawczych lub opiekuńczych realizowana przez nauczyciela powyżej tygodniowego obowiązkowego pensum w zastępstwie za nieobecnego nauczyciela. Dlatego za każdą godzinę doraźnego zastępstwa nauczyciel ma prawo do wynagrodzenia wypłacanego według stawki osobistego zaszerogowania nauczyciela, z uwzględnieniem dodatku za warunki pracy. Godziny doraźnych zastępstw przydziela się nauczycielowi w razie nagłej potrzeby spowodowanej nieobecnością nauczyciela, w celu zapewnienia realizacji zadań szkoły (placówki oświatowej), czyli ramowego planu nauczania, lub wyłącznie dla zapewnienia opieki uczniom w czasie lekcji. Dlatego należy wyraźnie zaznaczyć, że godziny dostępności oraz godziny

doraźnych zastępstw są rodzajowo zdecydowanie innymi zajęciami realizowanymi na podstawie innych przepisów Karty Nauczyciela, dlatego absolutnie nie można ich utożsamiać ani zastępować jednych drugimi. Ponadto skierowane są one do innej grupy osób. Doraźne zastępstwa przydzielane są w razie nagłej potrzeby wynikłej z nieobecności nauczyciela w szkole. Ich celem jest realizacja zajęć edukacyjnych lub zapewnienie opieki uczniom. Godziny dostępności przeznaczane są wyłącznie na konsultacje dla uczniów lub ich rodziców. Dlatego właśnie, z uwagi na różne przeznaczenie oraz odmienne uregulowanie w Karcie Nauczyciela, nie ma możliwości zamiennej realizacji przez nauczycieli godzin dostępności oraz godzin doraźnych zastępstw.

Jak łatwo zauważyć, kwestie czasu pracy w przypadku nauczycieli są skomplikowane i implikują szereg różnych nieporozumień. Za prawidłową organizację pracy, a zwłaszcza za prawidłowe i zgodne z prawem rozliczanie czasu pracy, odpowiada dyrektor szkoły. I jest to odpowiedzialność nie tylko o charakterze administracyjnym, ale również odpowiedzialność z tytułu dyscypliny finansów publicznych, gdyż wynagrodzenie nauczyciela jest realizowane ze środków publicznych.

[PRZYPISY]

¹ Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. Kodeks Pracy (Dz. U. z dnia 31 lipca 2023 r., poz. 1465; tj. z dnia 11 czerwca 2024 r.).

² Ustawa z dnia 26 stycznia 1982 r. Karta Nauczyciela (Dz. U. z dnia 4 lipca 2024 r., poz. 986; tj. z dnia 16 czerwca 2023 r.).

³ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 31 stycznia 2005 r. w sprawie wysokości minimalnych stawek wynagrodzenia zasadniczego nauczycieli (Dz. U. z dnia 20 maja 2024 r., poz. 755; tj. z dnia 8 maja 2024 r.).

⁴ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 28 lutego 2019 r. w sprawie szczegółowej organizacji publicznych szkół i publicznych przedszkoli (Dz. U. z dnia 21 grudnia 2023 r., poz. 2736; tj. z dnia 4 grudnia 2023 r.).

⁵ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 12 maja 2004 r., sygn. Akt: I PK 454/03 (OSNP 2005/3/32).

⁶ Zgodnie z art. 30 ust. 6 pkt 2 Karty Nauczyciela.

⁷ Podstawa: zapisy art. 35 ust. 3 Karty Nauczyciela.

Przeczytaj o wyzwaniach jakie czekają dyrektora szkoły w 2025 roku - zeskanuj kod QR.

<https://tiny.pl/rpjghqr>